

Den kloge kone, Sine i Stauskjær og hendes søn Store Hans i Outrup

Af Olga Pedersen og Anne Marie Riber

Historien om Store Hans fra Outrup og hans mor Sine fra Stauskjær skal ses på baggrund af udviklingen inden for sygdomsbehandling i Danmark. Det er en beretning om, hvordan mennesker altid har forstået at tage hånd om de problemer der opstår. I mangel af uddannet lægehjælp søgtes mennesker, der havde udviklet eller var født med specielle evner for sygdomsbehandling.

Sine og Hans var født med en evne til at kunne fornemme, hvor andre mennesker havde ondt. Deres følsomme hænder kunne føle hvorfra knuder og/eller spændinger, der voldte deres klienter smerter, stammede. De var begge personligheder, der på beskedne måder satte deres præg på hjemegnen. I Outrup kaldte man Hans for en særling, et dialekt talt ord for en særlig person.

Efterhånden som læger blev en selvfølgehed i samfundet, svandt behovet for de selv lærtes behandlinger, troede man fra myndighedernes side. Dette viste sig dog ikke at være tilfældet. Store Hans i Outrup var indtil 1970'erne søgt af hundreder af klienter, og da han standsede på grund af alder, tog andre hurtigt over.

Udviklingen

Uddannede læger var ikke en selvfølge på landet før langt op i 1800'årene. Der havde da fra myndighedernes side, været arbejdet i flere hundrede år på at forbedre folkesundheden,

uddanne flere læger, og få dem til at slå sig ned rundt i landet.

I 1526 foreslog Frederik den I. på Herredagen i Odense at der hentedes et par læger fra udlandet for at afhjælpe mangelen. Det var hans overbevisning, at en ideel fordeling af læger ville være at der blev nedsat en i Jylland og en på Fyn, mens Sjælland ville være tjent med de læger, der var bosat i Hovedstaden. Hvis der blev givet de fjerntboende, det vil sige de jyske og fynske, en form for statsunderstøttelse, skulle de have gode muligheder for at ernære sig. Der var absolut ikke flertal for forslaget, som derfor faldt til jorden.¹

Interessen var heller ikke særlig stor blandt de få læger, der uddannedes i Danmark. Efter at have hentet viden og erfaring i udlandet, slog de sig som regel ned i København.

I 1917 skrev Kristian Carøe i sin bog »Medicinalordningens historie«, at der 1672 var i alt 30 læger i Danmark, og de 13 af disse var kongens livlæger.

Frederik den I. blev efterfulgt på tronen af Chr. III (1536 - 1559). Han tog emnet op og indførte en bestemmelse om, at der i hvert stift skulle være en »lærd og erfaren doctor udi lægekunsten, til hvilken man kunne søge i sygdomstilfælde, og som med sin kunsts hjælp kunne berede en sit liv, om det var Guds vilje«.

Denne bestemmelse førte til en lovregel, der påbød stifterne at ansætte en stiftfysikus, altså en embedslæge, der ud over at virke som så

dan, skulle have overopsynet med apotekere, jordemødre og læger. I Ribe var der blevet oprettet et apotek allerede i 1611, men læger og uddannede jordemødre fandtes ikke i landdistrikterne i Ribe Amt før omkring tre hundrede år senere, så arbejdet med at have opsyn med sådanne personer har ikke været ret belastende for stiftfysikus'en. Først i 1875 kunne Ribe Amt melde, at der nu var en læge i alle lægedistrikter.²

Epidemier

En voldsom syfilisepidemi rasede i Europa i 1400-tallet og da den frygtede sygdom atter viste sig i 1700-tallet, kan det have været medvirkende til, at der blev sat kræfter igang for at få løst lægeproblemet.

I 1771 blev landet opdelt i lægedistrikter. Det enkelte distrikt blev pålagt at ansætte en læge. Denne skulle vederlagsfrit udføre koppevaccinationer, samt behandle sygdomme blandt værnepligtige og fattige. For disse arbejder blev der udbetalt dem en løn fra staten. Del i denne gratis behandling fik altså kun personer, der ikke selv var i stand til at betale. Alle andre måtte selv betale for lægehjælpen.

Det sidste faldt sikkert ikke alle for brystet, man havde altid været vant til at betale, når man gik til behandling hos bartskeerere eller lignende.

Bartskeerere

Bartskeerere havde man kendt siden middelalderen. De havde en vis uddannelse bag sig. Da Københavns Barberlaug stiftedes i 1506 indgik sårbehandling, åreladning, kopsætning, og anbringelse af klyster i den treårige uddannelse til barber.³

Det var forbudt bartskeererne at anvende medicin, hvilket ingen tog notits af, og forbudet bortfaldt da også i pesttider, hvor de få læ-

ger der fandtes, som oftest flygtede fra byerne og overlod patienterne til bartskeererne.

Til hen i midten af 1700-årene behandlede autoriserede bartskeerere knoglebrud tandudtrækning og syfilis, mens de havde forbud mod at udføre egentlige operationer.

Denne praksis blev derfor overladt til de såkaldte landefarere, der som oftest slog en bod op på markedspladser og lignende steder. Her påtog de sig at operere for brok eller stær, og de foretog tandudtrækninger etc. Fra samme bod kunne der ofte købes forskellige medikamenter. Der kunne være afsmeltet menneskefedt eller remme af menneskehud, særegne lægemidler, der skaffedes fra bødlerne, som havde en stor viden om det menneskelige legeme og som også ofte gav sig af med kirurgi. Menneskehud og fedt blev anvendt ved vanskelige fødsler, hvor jordemoderen indsmurte den fødsende med fedtet, eller hun bandt remme af menneskehud om hendes underliv for derved at lette fødselen.

Kloge folk

En lang række mere ydmyge behandlere fandtes imidlertid. Næsten ethvert sogn havde en klog mand eller kone. Nogle helbredte med større held end andre, men mange havde faktisk meget gode resultater, enten det var på grund af indlært viden eller fordi behandlerne var naturtalenter.

I Aastrup Sogn i Gørding Herred, var det i slutningen af 1800-årene degnen, man søgte gode råd hos. Nogen egentlig behandling gav han sig ikke i kast med, men han havde læst sig til en viden om homøopatiske midler og uddelte disse til folk i sognet mod en beskedent betaling. Det kunne være midler mod f. eks halssyge (difteritis), gigt eller andre former for ledsmarter.

Da Ellen Andersen i Gjettrup havde født sit

andet barn, fik hun en alvorlig betændelse i brystet, om dette skrev hendes mand, Poul Andersen, i sin dagbog den 12 april 1865: »Ellen var sidste nat meget syg i brystet, som hun alt har været i mange dage. Vi fik noget salve af degnen til at lægge på, men først skal der trækkes hul med svinegødning, der skal være et probat middel til slig onde«. Tilsyneladende har svinegødningen gjort sin virkning, for allerede to dage senere skrev Poul i sin dagbog at »... i aften gik hul på Ellens bryst, så hun blev lindret for smerten«.

Degnens hjælp slog dog ikke altid til. Da tjenstedrengen Peder kom til skade, blev der hentet en læge i Eskelund i Brørup Sogn. Han havde dog tilsyneladende ikke stort at tilbyde.

Poul Andersen skrev herom i sin dagbog for tirsdag den 22. maj 1866: »En sørgelig dag. Peder, som i morges var rask og frisk, var i midt-dags i en elendig tilstand. Medens vi kørte mergel og havde kørt tre læs, ville han gå ind mellem studene for at binde noget fast ved tøjet. Studene gik da med vognen, han kom på jorden, og hjulene på den ene side gik over maven på ham. Såsom vognen var belæst og vægten stor, er det begribeligt, at han tog megen skade. Lægen fra Eskelund, der øjeblikkelig blev hentet, ordinerede iglebid af tolv igler, samt noget at tage ind..... Gud hjælpe ham, han lider megen pine«.

Peder kom sig faktisk, men om det skyldes lægens medicin, iglebidene eller Poul Andersens bøn til Gud er svært at afgøre.

Store Hans i Outrup og hans mor Sine i Stauskjær hørte til blandt de beskedne, ydmyge behandlere. I stilhed, uden nogensinde at agitere i aviser eller lign. behandlede de i mere end to menneskealdre, mange hundrede mennesker. Deres behandlingsmetoder var selvlærte eller, som de selv foretrak at betegne dem, medfødte. De brugte hverken lægeordineret

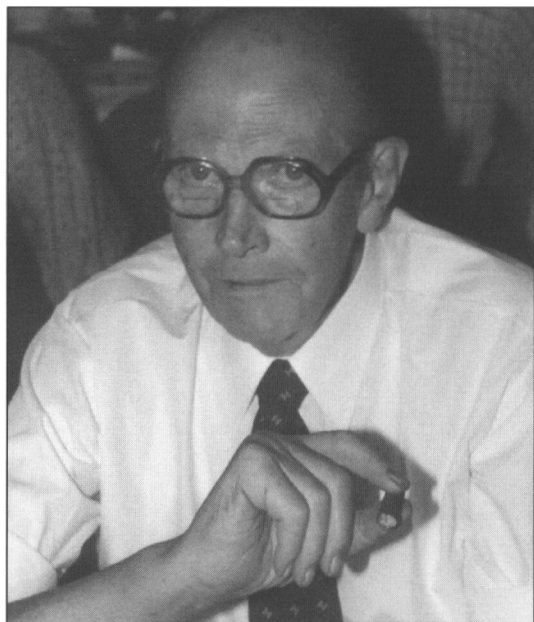
medicin eller naturmidler. Alligevel er der folk, der vil sværge på, at de har set mennesker næsten krybe ind ad deres dør, og derefter gå raske derfra igen efter få minutters behandling.

Sine i Stauskjær

Hansine blev født i Stauskjær i Horne Sogn i 1875. Hun var datter af husmand Hans Thomsen Hansen og hustru Maren. Hun voksede op i små kår, idet forældrene, som så mange på den tid, selv opdyrkede hede, hvorefter de ved egen hjælp opførte bygningerne til deres husmandsted. I mellemtiden boede de i en udgravet gravhøj.

Den kloge kone, Sine i Stauskjær. Foto: Privat eje.

Store Hans Larsen i Outrup. Den kloge mand, der i mere end en menneskealder kurerede folk i hele Vestjylland. Foto: Privat eje.

I oktober 1900, da Hansine var 25 år gammel, blev hun gift med Knud Knudsen Larsen, der ligeledes var fra Stauskjær, og fik derved foden under eget bord.

Det er uklart, hvornår hun opdagede, at hun havde, hvad hun selv ville have kaldt særlige evner. Det er også uklart, om hun var begyndt at give behandling før hun blev gift, men det vides, at folk allerede i begyndelsen af 1900 årene, begyndte at søge til Sine i Stauskjær, som hun kaldtes på egnen, for at få behandling for en lang række sygdomme. Det kunne være gigtsmerter, hekseskud eller lignende.

Behandlingen

Akupunktur er en ældgammel kinesisk behandlingsmetode, der på flere måder kan

sammenlignes med massage, hvor behandlingen ved tryk påvirker de samme punkter i kroppen, som en akupunktør gør med fine nåle. Der findes ingen viden om, hvornår denne form for behandling er begyndt i Danmark, men sikkert er det, at den har været anvendt siden middelalderen, og sikkert er det også, at den ofte blev udført af mennesker, der havde en særlig medfødt fornemmelse for, hvordan legemet fungerede. Hansine Larsen i Stauskjær og hendes søn Hans Larsen i Outrup havde denne medfødte evne. Den er senere beskrevet af en af Hansines døtre, Katrine som, »en særlig kraft i hænderne til at trække sygdomme og smerter ud af flok«.

Katrines broder, Hans, betegnede selv sine evner som »en sjette sans i fingrene. Når jeg føler med mine hænder, kan jeg mærke, hvor det er galt. f.eks. kan jeg regulært mærke hvor en nerve er i klemme. Det er en slags indbygget radar. Kald det, hvad De vil. Jeg har aldrig lært det, det er en medfødt evne.«

Klog kone

Sine i Stauskjær nøjedes ikke med at lade folk komme til sig, hun følte en forpligtelse til at lade andre få gavn og glæde af de særlige evner, hun mente at have fra fødselen og som hun måske havde arvet fra et tidligere medlem af slægten, uden at dette er bevist.

Afstandene i det tyndt befolkede område og de dårlige veje betød at det ofte var vanskeligt for folk at komme til Stauskjær. Sine spændte derfor en hest for vognen og kørte ud til patienterne.

Efterhånden som hun blev kendt på egnen, voksede behovet helt af sig selv, og hun indrettede konsultationer rundt omkring. I en lang årrække kunne folk et par gange om måneden, få behandling på Højskolehjemmet i Varde.

Børnene

Samtidig med, at hun i sin hestevogn kørte egnen tynd, for at behandle folk her og der og alle vegne, fødte hun tolv børn, ni døtre og tre sønner.

De mange ture i åben hestevogn i al slags vejr og de mange børnefødsler, var måske medvirkende til at Sine ikke blev nogen gammel kone. Hun døde i 1933, kun 55 år gammel og efterlod sig, foruden savnet hos familien, et stort savn blandt sine klienter, der fortvivlede kom til hendes familie for at få råd og hjælp. Det var derfor meget spændende om nogen af børnene, ud over sønnen Hans, havde arvet Sines evner til at hjælpe folk. Flere af døtrene forsøgte, uden held at hjælpe nogen af de mange. Det viste sig hurtigt, at Sines særlige evner kun var overgået til Hans.

Store Hans i Outrup

Hans Thomas Larsen blev født i Stauskjær i 1905 og som moderen blev han en markant person som behandler af en lang række sygdomme, ikke blot i Stauskjær og Outrup sogne, men i hele landet, ja endog fra Amerika og Australien, kom patienterne. Det skal dog i retfærdighedens navn siges, at det fra disse fjerne verdensdele drejede sig om personer, der var udvandret fra egnen, og som opsøgte Hans når de var på besøg i hjemlandet.

Han blev kendt på egnen under navnet Store Hans. Han var over to meter høj, meget skulderbred og havde ualmindelig store hænder. For at kunne transportere sig omkring, fik han, der aldrig anskaffede sig en bil og et kørekort, bygget en speciel stor cykel.

Der er uklarhed om hvornår Hans begyndte sin løbebane som behandler. I sin ungdom var han usædvanlig genert og tilbageholdende, en egenskab der til en vis grad fulgte ham livet ud. Han var derfor aldrig den, der vidt og bredt

Thue og Ole på henholdsvis seks og fire år fremviser den store cykel, hvorpå Hans kørte egnen tynd og som førte ham helt til Rejsby i Sønderjylland for at behandle søsteren Katrine. Foto: Privat eje.

fortalte om sine bedrifter, som han også anså for de rene selvfølgheder.

Sine i Stauskjær er sikkert tidligt blevet klar over, at hendes søn Hans var født med de evner, hun selv havde og som datteren Katrine udtrykte som det, »at trække sygdomme ud af folk med hænderne«. En anden familieoplysning fortæller nemlig at Hans begyndte at lære kunsten af moderen, og at de begge gav behandling i hjemmet før 1920, altså før Hans var femten år.

Det var dog først efter Sines død, da de store efterspørgsler efter behandling blev et problem for familien, at Hans for alvor tog sin livsgerning op. Hidtil havde det ligesom ligget i luften, at han skulle være landmand som sin far og sine brødre. I nogle år boede han hos søste-

Huset i Outrup, hvor Hans Larsen boede og hvor det for den indtrædende så ud som om den store mand bar sit lille hus på nakken. Foto: Privat eje.

ren Jenny i Dejrup. Her hjalp han til i bedriften, men her begyndte hans virksomhed med sygdomsbehandling også for alvor. Senere købte han hus i Outrup og blev, hvad han selv senere kaldte ...»en instition i Vestjylland, især i Outrup, hvor man er ganske godt fornøjet med at have en klog mand i byen...«.

Huset i Outrup var egentlig for lille til den store mand. For at kunne bevæge sig rundt i stuerne uden at støde hovedet imod bjælkerne, måtte han gå duknakket omkring. Denne stilling, som Hans hurtigt vænnede sig til og ikke tænkte nærmere over, fik folk i Outrup til at tale om, at det så ud, som om Store Hans bar sit lille hus på nakken.

Massøren

Hans kaldte sig selv massør. Hans behandlingsmetode ville i dag sikkert være blevet kaldt akupunktur, idet han med sine følsomme hænder påvirkede de punkter i kroppen, der på en eller anden måde var beskadigede. Sigrød Sørensen fra Lunde fik som 18-årig en diskusprolaps. Hans behandlede hende ved at »begynde at trykke og massere punkter fra næseroden og nedad, jeg forstod det slet ikke, det var jo ikke der, det gjorde ondt«, fortæller Sigrød i dag.

En betingelse for at blive behandlet hos Hans var, at man pr. telefon havde aftalt tid. Glemte man dette risikerede man at blive afvist. Dette var et princip, han ikke gerne fraveg, og skulle det alligevel ske, var det en fordel, om man var af hunkøn.

Men var man først kommet indenfor i det lille hus i Outrup, var det ligegyldigt om man led af migræne, gig, diskusprolaps, et hekseskud, eller om man havde forstuvet en ankel. Hans behandlede det hele. Heller ikke betalingen var særlig fastlagt, drejede det sig om en familie, der ikke havde råd til at betale prisen, nøjedes Hans med en bakke æg eller lignende.

Hans konsultationsværelse var dagligstuen, og briksen hvorpå patienterne lå under behandlingen, var en primitiv sofa eller divan. Hans befattede sig ikke med at lægge lagner eller lignende over lejret. Det var behandlingen, det drejede sig om.

Utallige er beretningerne om, hvad Store Hans sådan lige ordnede. Den hyppigste lidelse, han kurerede, var rygsmerter. Her var han eminent, og der berettes om folk der næsten kravlede ind, og som efter endt behandling gik ud fra hans konsultation.

Lastoptagere fra Esbjerg Havn, der på grund af det hårde arbejde ofte havde rygsmerter, var blandt hans klienter. Selv udtalte han i et interview i anledning af sin 65 års fødselsdag: »Jeg har hjulpet mange mennesker, der indirekte er blevet sendt ud til mig af læger, der har givet op. Mange af sygeplejerskerne her i Varde har besøgt mig, og er blevet kureret for forskellige lidelser. Sidst jeg var på sygehuset, det er seks år siden, kaldte lægerne mig for sygehusets masør«.

Det forlyder, at en læge fra Esbjerg kom til Hans med sin datter, der var vådligger. Lægen overværede behandlingen, der til den lærde doktors store overraskelse helbredte datteren.

Måske var det denne Esbjerglæge, der opfordrede Hans til at få, hvad han kaldte en rigtig uddannelse. Store Hans svarede herpå: »Hvorfor skulle jeg læse i fire år til noget, jeg kan i forvejen«?

Det er ikke så underligt at han en dag fik et

brev fra en dame i Esbjerg der bl.a. skrev: »Gid du må blive hundrede år.«.

Da Hans blev ældre, tænkte han meget på, hvem der dog skulle hjælpe når han ikke længere var i stand til det. Han giftede sig aldrig og fik ingen børn, der kunne have arvet evnerne efter ham.

Niels Bjerrum Jensen

Niels Bjerrum Jensen var rejsende i tobaksvarer og stod en dag hos tobakshandler Gregersen i Outrup da Store Hans der var en passioneret cigarryger, kom ind. Repræsentanten trådte til side for kunderne og kom derved til at stå tæt ved siden af Hans. »En stærk elektrisk strøm og en mærkelig varme strømmede pludselig fra den store mand over mod mig, og et øjeblik efter spurgte han mig, om vi ikke kunne få en samtale under fire øjne. Over en kop kaffe i cigarhandlerens baglokale spurgte Hans mig, om jeg brugte de evner og den kraft, jeg besad. Han kunne føle, at jeg havde evnerne til at helbrede, og opfordrede mig til at udnytte dem«.

Der kom dog til at gå en årrække, inden Niels Bjerrum Jensen fulgte opfordringen. Han mødte kun Store Hans et par gange, men telefonisk fik han en liste over nogle af de spørgsmål, Hans altid stillede nye patienter, før en behandling.

Niels Bjerrum Jensen udviklede sine evner ved at læse om naturhelbredelse og naturmedicin, med studier i akupunktur og kroppens reaktioner på påvirkninger med tryk eller nåle. Hvis han i dag skal betegne Store Hans og hans virksomhed, kalder han ham for en healer. »Han var healer uden at vide det«, siger Niels i dag.

Selv brugte Store Hans ikke disse fremmede ord. På sin 65 års fødselsdag var han indlagt på Varde Sygehus og fik i dagens anledning besøg af en journalist fra dagbladet Vestkysten. Her

satte den kloge mand fra Outrup, Store Hans Larsen, sit liv og sin virksomhed i perspektiv på følgende måde: »Jeg plejer ellers at kunne klare mine egne skavanker, men finder intet nedværdigende i, at komme på sygehuset. Jeg har mine hænder som redskaber - her har man maskinerne, som jo også kan være ganske nyttige. Jeg er ikke nogen mirakeldoktor. Jeg har blot en sjette sans i mine hænder«.

Store Hans Thomas Larsen, der i 43 år virkede som den kloge mand i Outrup, døde den 24. december 1982. Han var måske den sidste af de selvlærte mænd og kvinder, der i tidligere tider har betydet så meget for folkesundheden i hele Vestjylland.

Kilder

1. Gotfredsen, Edv.: Medicinens historie i Danmark. København 1950
2. Nick Nyland: Vardes tre sygehuse. Esbjerg 1987
3. Note 1. op. cit. s.157ff.

Samtaler med familiemedlemmer og diverse folk på egnen

Olga Pedersen, født 1935. Lokalhistoriker. Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Har tidligere udgivet Aastrup Sogn fra enevælde til udskiftning. Aastrup Sogn fra udskiftning til andelsbevægelse, samt diverse artikler bl.a. i RA.

Anna Marie Riber, født 1953. Sygehjælper, Bækhusevej 21, 6855 Outrup.